

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته: زبان و ادبیات فارسی

دانشکده ادبیان و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه:

مقایسه ی موضوعی و ادبی مجنون و لیلی امیر خسرو دهلوی و لیلی و مجنون
عبدالرحمن جامی

استاد راهنما:

دکتر هاشم محمدی

استاد مشاور:

دکتر لیلا امینی لاری

نگارش:

سید محمد ابراهیمی مهر

اسفند ۱۳۸۸

دانشگاه پیام نور بسمه تعالی

تصویب پایان نامه

پایان نامه تحت عنوان : مقایسه ی موضوعی و ادبی مجنون و لیلی امیر خسرو دهلوی با لیلی و مجنون عبدالرحمن جامی که توسط سید محمد ابراهیمی مهر در مرکز شیراز تهیه و به هیأت داوران ارائه گردیده است مورد تأیید می باشد. تاریخ دفاع: ۸۸/۱۲/۱۸ نمره: ۱۷/۶۶ (هفده و شصت و شش صدم) درجه ارزشیابی: خوب
اعضای هیأت داوران:

<u>نام و نام خانوادگی</u>	<u>هیأت داوران</u>	<u>مرتبه علمی</u>	<u>امضاء</u>
۱- استاد راهنما	دکتر هاشم محمدی	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر لیلا امینی لاری	استادیار	
۳- استاد داور	دکتر احمد طحان	استادیار	
۴- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر سید مهدی خیراندیش	استادیار	

تقدیم به:

همه ی کسانی که در این راه مرا یاری کردند و باعث دلگرمی و اشتیاقم گردیدند.

و همچنین تقدیم به:

تمامی معلمان و استادان بزرگواری که مرا از دبستان تا دانشگاه راهنمایی کردند و علم آموختند.

« سپاس نامه »

« من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق »

لازم می دانم از زحمات و راهنمایی های استادان بزرگوارم جناب آقایان:

دکتر مهدی خیراندیش، دکتر جلیل نظری، دکتر احمد طحان، دکتر پدرام میرزایی، که در مدت تحصیل دوره ی کارشناسی ارشد مرا مرهون الطاف خود قرار دادند و زمینه ی خوشه چینی ادب فارسی را از خرمن خود برای بنده فراهم آوردند، صمیمانه تقدیر و تشکر کنم.

همچنین از استادان گرامی و بزرگوار جناب آقای دکتر هاشم محمدی و سرکار خانم لیلا امینی لاری که در تهیه و تنظیم این رساله از آغاز تا پایان بر من سایه ی مهر افکندند و در این راه پرتو افشاندند و همکاری و راهنمایی لازم را ارائه فرمودند نهایت سپاس و تشکر را دارم.

برای همه ی این بزرگواران از درگاه خداوند منان طول عمر با عزت و سلامتی مدام مسئلت دارم.

سید محمد ابراهیمی مهر

چکیده

موضوع این پایان نامه «مقایسه ی موضوعی و ادبی مجنون و لیلی امیرخسرو دهلوی و لیلی و مجنون عبدالرحمن جامی» است. در ابتدای پایان نامه شرح مختصری از پیشینه ی داستان عشق و دلدادگی لیلی و مجنون از آغاز تا عصر دو شاعر و اظهار نظر نویسندگان و شاعرانی که در این عرصه قلم رانده اند، آورده شد. سپس در دو فصل مجزا به شرح زندگی و آثار هر دو شاعر پرداخته شد؛ آن گاه گزارش مفصلی از داستان هر دو منظومه برای این که نمایی کلی از داستان در ذهن مخاطب ترسیم شود، به صورت بازگردانی و به نثر بیان گردید. در این قسمت تا آن جا که امکان داشت صحنه ها و رویدادهای هر دو داستان به صورت کامل نقل شد تا خواننده با روند داستان ها و فراز و فرود سخن گوینده و روحیات قهرمانان بیشتر آشنا شود.

در ادامه به تحلیل داستان ها، ویژگی های زبانی و سبکی هر کدام و بررسی صور خیال و آرایه های بدیعی پرکاربرد به کار رفته در منظومه ها با ذکر شواهد شعری پرداخته شد. در فصل پایانی به مقایسه ی موضوعی دو منظومه و بیان شباهت ها و تفاوت های آن ها اشاره شد و نهایتاً از نظر زبان و سبک و ویژگی های ادبی مورد مقایسه قرار گرفتند.

هر چند که موضوع اصلی دو منظومه بیان عشق دو دلداده است، هر دو شاعر در جای جای داستان به بیان پندهای اخلاقی و اندرزهایی حکیمانه پرداختند و در واقع به بیان عقاید و جهان بینی و القای افکار خویش در قالب داستانی غنایی مبادرت ورزیدند، که این برتری و امتیاز داستان آن ها مورد توجه قرار گرفت و در ضمن پایان نامه به آنها اشاره شد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات
۲	۱- کلیات
۲	۱-۱ مقدمه
۴	۱-۲ روش تحقیق
۵	۱-۳ پیشینه ی تحقیق
۶	۱-۴ اهداف تحقیق
۶	۱-۵ فرضیه ها
۷	فصل دوم: سابقه ی تاریخی داستان لیلی و مجنون
۸	۲- سابقه تاریخی داستان لیلی و مجنون
۱۴	فصل سوم: امیر خسرو دهلوی و مثنوی مجنون و لیلی
۱۵	۳- امیر خسرو دهلوی و مثنوی مجنون و لیلی
۱۵	۳-۱ شرح حال و زندگی امیر خسرو دهلوی
۱۷	۳-۲ آثار امیر خسرو دهلوی
۱۹	۳-۳ گزارش داستان
۱۹	۳-۳-۱ مقدمه داستان مجنون و لیلی
۲۴	۳-۳-۲ متن داستان
۴۲	۳-۴ تحلیل و بررسی موضوعی، زبانی و ادبی مجنون و لیلی امیر خسرو دهلوی
۴۴	۳-۴-۱ دلایل شهرت مجنون و لیلی امیر خسرو دهلوی
۴۶	۳-۴-۲ ویژگی های زبانی منظومه
۵۰	۳-۴-۳ بررسی عناصر خیال و آرایه های بدیعی
۵۰	۳-۴-۳-۱ تشبیه
۵۱	۳-۴-۳-۱-۱ تشبیه مرکب
۵۱	۳-۴-۳-۲ تشبیه تفضیل
۵۱	۳-۴-۳-۳ تشبیه بلیغ اسنادی و اضافی

۵۲	۲-۳-۴-۳ استعاره
۵۳	۳-۳-۴-۳ مجاز
۵۳	۴-۳-۴-۳ کنایه
۵۴	۵-۳-۴-۳ تمثیل
۵۶	۶-۳-۴-۳ تشخیص (جان بخشیدن به اشیا)
۵۶	۷-۳-۴-۳ مبالغه
۵۷	۸-۳-۴-۳ تضاد
۵۸	۹-۳-۴-۳ ایهام
۵۹	۱۰-۳-۴-۳ بدیع لفظی
۵۹	۱-۱۰-۳-۴-۳ تکرار
۵۹	۱-۱-۱۰-۳-۴-۳ تکرار هجا
۵۹	۲-۱-۱۰-۳-۴-۳ تکرار واژه
۶۰	۲-۱۰-۳-۴-۳ تصدیر
۶۰	۳-۱۰-۳-۴-۳ جناس
۶۰	۱-۳-۱۰-۳-۴-۳ جناس تام
۶۱	۲-۳-۱۰-۳-۴-۳ جناس مرکب
۶۱	۳-۳-۱۰-۳-۴-۳ جناس زاید
۶۱	۴-۳-۱۰-۳-۴-۳ جناس ناقص
۶۱	۵-۳-۱۰-۳-۴-۳ جناس مضارع
۶۲	۶-۳-۱۰-۳-۴-۳ جناس اشتقاق
۶۲	۴-۱۰-۳-۴-۳ ترصیع
۶۲	۵-۱۰-۳-۴-۳ موازنه
۶۴	فصل چهارم: عبدالرحمن جامی و مثنوی لیلی و مجنون
۶۵	۴- عبدالرحمن جامی و مثنوی لیلی و مجنون
۶۵	۱-۴ شرح حال و زندگی عبدالرحمن جامی
۶۶	۱-۱-۴ عقاید و مذهب جامی

۶۸	۲-۱-۴ سفرهای جامی
۶۹	۳-۱-۴ آثار جامی
۷۰	۱-۳-۱-۴ آثار منظوم
۷۰	۱-۱-۳-۱-۴ دیوان جامی
۷۰	۲-۱-۳-۱-۴ هفت اورنگ
۷۱	۲-۳-۱-۴ آثار مثنوی
۷۲	۲-۴ شرح داستان لیلی و مجنون جامی
۷۲	۱-۲-۴ مقدمه ی داستان
۷۵	۲-۲-۴ گزارش داستان
۱۰۸	۳-۴ تحلیل و بررسی موضوعی و ادبی منظومه ی لیلی و مجنون جامی
۱۱۲	۴-۴ ویژگی های زبانی لیلی و مجنون جامی
۱۱۴	۵-۴ بررسی عناصر خیال و آرایه های بدیعی
۱۱۴	۱-۵-۴ تشبیه
۱۱۵	۱-۱-۵-۴ تشبیه تفضیل
۱۱۵	۲-۱-۵-۴ تشبیه مرکب
۱۱۶	۳-۱-۵-۴ تشبیه بلیغ اسنادی و اضافی
۱۱۶	۲-۵-۴ استعاره
۱۱۶	۳-۵-۴ مجاز
۱۱۷	۴-۵-۴ کنایه
۱۱۷	۵-۵-۴ مبالغه
۱۱۸	۶-۵-۴ تضاد
۱۱۹	۷-۵-۴ تلمیح
۱۲۰	۸-۵-۴ تمثیل
۱۲۰	۹-۵-۴ ایهام
۱۲۱	۱۰-۵-۴ جناس
۱۲۲	۱-۱۰-۵-۴ جناس تام

۱۲۲	۴-۵-۱۰-۲ جناس لفظ
۱۲۲	۴-۵-۱۰-۳ جناس مرکب
۱۲۲	۴-۵-۱۰-۴ جناس خط
۱۲۲	۴-۵-۱۰-۵ جناس ناقص
۱۲۲	۴-۵-۱۰-۶ جناس زاید
۱۲۲	۴-۵-۱۰-۷ جناس اشتقاق
۱۲۲	۴-۵-۱۰-۸ جناس مضارع
۱۲۲	۴-۵-۱۱ تکرار
۱۲۳	۴-۵-۱۱-۱ واج آرایبی
۱۲۳	۴-۵-۱۱-۲ تکرار واژه
۱۲۳	۴-۵-۱۱-۳ تکرار هجا
۱۲۳	۴-۵-۱۱-۴ تصدیر
۱۲۳	۴-۵-۱۲ ترصیع و موازنه
۱۲۵	فصل پنجم مقایسه موضوعی و ادبی دو منظومه
۱۲۶	۵- مقایسه موضوعی و ادبی دو منظومه
۱۲۶	۵-۱ شباهت های موضوعی دو منظومه
۱۲۹	۵-۲ تفاوت های دو منظومه
۱۳۲	۵-۳ مقایسه ادبی دو منظومه
۱۳۴	فصل ششم نتیجه گیری و پیشنهادها
۱۳۶	۶- نتیجه گیری و پیشنهادها
۱۳۵	۶-۱ نتیجه گیری
۱۳۶	۶-۲ پیشنهادها
۱۳۸	فهرست منابع و مآخذ
۱۴۱	چکیده انگلیسی

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

فصل اوّل:

کلیات

۱- کلیات:

۱-۱ مقدمه

قلمرو وسیع هزار ساله ی شعر کهن فارسی، با چشم اندازهای زیبا و متنوع خود، تجلی گاه فرهنگ و ادب و مظاهری از ذوق و هنر ایرانی در دوران مختلف تاریخی است. آثار بازمانده از پیشینیان، سرشار از گوهرهای آبدار حکمت، اندیشه، بلاغت و سخنوری است. یکی از عوامل مهم در شناخت هویت و افتخار فرهنگی، آشنایی با شاهکارهای شعر و ادب فارسی و بالا رفتن سطح فرهنگ و دانش یک ملت است، که با بازنویسی و بازگردانی آن آثار میسر می شود.

در جامعه جوان امروز ما- که از میراث فرهنگی و ادب غنی و پربراری بهره منده است- شناخت و شناساندن متون ارجمند ادب فارسی از جمله امور ضروری و یک وظیفه ی بسیار مهم فرهنگی است. بر عهده ی هر نسلی است که این میراث پر ارج را پاس دارد و برای شناخت تاریخ و فرهنگ ادب و سوابق علمی و ادبی خود به احیا و بازآفرینی آن ها اهتمام ورزد.

داستان های عاشقانه- که از بارزترین جلوه های ادبیات غنایی اند- در ادب فارسی از جایگاه و پایگاه والایی برخوردارند. از جمله ی این داستان ها، داستان جذاب و دلکش عشق پر شور و ناکام لیلی و مجنون است که از زیباترین داستان هایی است که بشر آفریده است. این داستان که از فرهنگ و ادبیات عرب به ادبیات و فرهنگ فارسی راه پیدا کرد و پرورانده شد، به صورت یک درام عشقی و عرفانی در شعر و ادبیات و تئاتر و سینما و نقاشی و موسیقی و سایر هنرها جا باز کرد و افزون بر هزار سال در ادبیات و حیات معنوی مردم ما موقعیت ویژه ای به دست آورد؛ به گونه ای که صدها شاعر و نویسنده به این موضوع روی آوردند و از آن الهام گرفتند و شاهکارهای بی نظیری را خلق نمودند.

از جمله شاعرانی که این داستان مورد توجه آن ها قرار گرفت، یکی امیرخسرو دهلوی، بزرگترین نماینده ی ادبیات فارسی زبانان در هند و یکی از چهره های درخشان ادب فارسی است که «کمالات او از شرح مستغنی است و ذات ملک صفات او به غنایم معنی غنی، گوهرکان ایقان و دُرّ دریای عرفان است.» (اشرفی، ۱۳۶۳: ۵)

گسترده‌گی و تنوع آثار او در شعر و نثر و تسلط بر زبان‌های فارسی، ترکی، عربی و هندی بهترین گواه عظمت و بزرگی اوست.

دیگری عبدالرحمن جامی بزرگترین استادی که در نظم و نثر فارسی در قرن نهم تاریخ اسلام در سرزمین ایران به ظهور رسیده است و صیت فضل و دانش او در تمام اقطار ممالک فارسی زبان انتشار یافته است و نام نامی او نه تنها در زمان خود بلکه تا این روزگار نزد اهل ادب قرین عزت و احترام است و به گفته‌ی ادوارد براون « او از جمله نوایغی است که هم شاعری بزرگ و هم محقق بزرگ و هم عارفی بزرگ است. » (حکمت، ۱۳۶۳: ۱-۳)

با توجه به این که جامی بیش از دیگر شاعران ایرانی با امیر خسرو دهلوی و آثار او انس و الفت داشته، در کار و حال هر دو مشابهت‌ها و همانندی‌های قابل ملاحظه‌ای وجود دارد که عبارتند از:

۱- هر دو در حیات هنری خود معطوف به گذشته‌اند و در مجموعه‌ی آثارشان کمتر اثری می‌توان یافت که اهتمام خاطر آن‌ها را به کشف چشم انداز تازه‌ای در هنر و ادب نشان دهد. از این رو هر دو به تقلید از نظامی مثنوی‌هایی در مقابل خمسه‌ی وی ساخته‌اند. گذشته از این هر دو شاعر به سعدی و آثارش توجه خاص داشتند و با سنایی و خاقانی نیز الفتی داشته‌اند.

۲- امیرخسرو در سال‌های آخر حیات شاعری، دیوان خود را در پنج دفتر مرتب کرد؛ جامی نیز با اقتدا به امیرخسرو دیوان خود را در سه بخش تنظیم کرد.

۳- امیرخسرو در منظومه‌ی قران السعدین عناوین فصول و ابواب کتاب را به صورت قصیده‌ای موزون مرتب نمود، جامی نیز بسیاری از عناوین قصاید خود را موزون کرده است.

۴- هر دو شاعر علاوه بر آن که در فراوانی آثار، همانندی‌های تامی دارند و شعرشان در حدّ خود مشهور است، در نثر هم هر یک مجموعه‌ای پدید آورده‌اند که در جای خود خواندنی هستند.

۵- مشابهت آشکار دیگر، رابطه‌ی آشکار آن‌ها با تصوف است که برای هر دو از روزگار جوانی پدید آمده است. (عابدی، ۱۳۸۲: ۴۶-۴۴)

خلاصه شباهت‌های فراوان دیگری در خصوص رابطه‌ی جامی با شعر امیرخسرو وجود دارد که مرا بر آن داشت تا مقایسه‌ی یکی از مثنوی‌های دو شاعر را به عنوان موضوع پایان‌نامه انتخاب کنم. پس، از میان مثنوی‌ها « ثمانیه‌ی خسرویه » ی امیرخسرو، مثنوی « مجنون و لیلی » و از

مثنوی های « هفت اورنگ » جامی، مثنوی « لیلی و مجنون » را برگزیدم. با توجه به این که محور اصلی هر دو منظومه، ماجراهای خواندنی و جذاب عشق دو دلداده است، اما هر دو شاعر در قالب این داستان و در لا به لای گفتگوهای شخصیت های آن ابیات حکمت آمیز و پندآموز فراوانی به کار برده اند و به این طریق بسیاری از آداب و فضایل والای بشری و خصلت های نیکوی انسانی را به مخاطبان گوشزد نموده اند که طبعاً تأثیر بسزایی خواهد داشت و در واقع هر دو منظومه تلفیقی از ادب غنایی و تعلیمی است. علاوه بر این، موضوعات دیگر شعری از قبیل توصیف، مدح، رثا، حماسه، شکوه و شکایت و ... در آن ها گنجانده شد و باعث شهرت جهانی این منظومه ها گردید.

البته ناگفته نماند که مقایسه ی کامل دو اثر از جهات مختلف و توجه به تمام جزئیات هر دو اثر از نظر موضوعی ادبی، سبکی، زبانی، کاربرد صور خیال و انواع بدیع لفظی و معنوی در قالب یک پایان نامه امری دشوار و حتی ناشدنی است. بنابراین در این تحقیق سعی شد به صورت کلی و اجمالی پاره ای از ویژگی های برجسته ی ادبی و سبک بیان و زبان دو اثر و همچنین صور خیال و آرایه های بدیعی پرکاربرد دو منظومه مورد بررسی قرار گیرد.

امیدوارم که این مقاله مورد توجه و لایق قبول و پسند ساحت ارباب ادب واقع شود و نواقص و کاستی ها آن که ناشی از بی تجربگی و مبتدی بودن نگارنده است، به دیده اغماض نگریسته شود.

۱-۲ روش تحقیق

با توجه به این که این تحقیق، یک تحقیق نظری است و معمول ترین شیوه ی رایج در این نوع تحقیق، به دست آوردن اطلاعات از طریق مطالعه و بررسی کتاب ها و مقالاتی است که در این زمینه نوشته شده است. این پژوهش هم بر اساس روش کتابخانه ای تدوین شده است. ابتدا با مشورت اساتید محترم پس از انتخاب موضوع، با مطالعه ی دقیق و تفکر درباره ی آن، طرح و چارچوب کلی مبحث را تهیه کردیم؛ سپس با مطالعه ی کتاب ها و مقالات مربوطه به گردآوری اطلاعات و یادداشت برداری از مباحث مورد نظر پرداختیم و نهایتاً پس از تجزیه و تحلیل مطالب و گنجاندن هر مطلب در محدوده ی مورد نظر آن را تنظیم نمودیم.

۳-۱ پیشینه ی تحقیق

براساس مطالعات و تحقیقاتی که نگارنده در این زمینه انجام داده است، از قدیم ادبیات تطبیقی و تحلیل و مقایسه ی آثار بزرگ ادبی، در ادبیات فارسی سابقه طولانی داشته است. تاکنون هیچ تحقیق و رساله ای به طور جامع و مستقل به مقایسه ی منظومه های امیرخسرو دهلوی و عبدالرحمن جامی نپرداخته است. همیشه این دو شاعر بزرگ به عنوان مقلدان نظامی گنجوی مطرح بوده اند. فقط تحقیق در مورد شخصیت و شرح حال آن ها و ذکر آثارشان در حد چند مقاله و اشاره در کتب تاریخ ادبیات می باشد. هر چند هم عرض با این موضوع تحقیقاتی صورت گرفته است از جمله:

۱- ادیب برجسته ی تاجیکستانی، اعلاخان افصح زاد، در کتابی با عنوان «نقد و بررسی آثار و شرح احوال جامی» زندگی، آثار، محیط سیاسی و عقاید و اندیشه ی عبدالرحمن جامی را مورد بحث و بررسی قرار داد.

۲- دکتر میترا گلچین در مقاله ای با عنوان «روایت عشق مجنون در منظومه ی نظامی و امیر خسرو دهلوی» به صورت مختصر به مقایسه منظومه ی لیلی و مجنون نظامی و مجنون و لیلی امیر خسرو دهلوی پرداخته است.

۳- دکتر غلام رضا فولادی در پایان نامه ی دوره ی کارشناسی ارشد خود به بررسی عناصر داستانی و مقایسه ی هنر داستان پردازی دو منظومه ی لیلی و مجنون نظامی و مجنون و لیلی امیر خسرو دهلوی پرداخته است.

۴- خانم زهرا صالحی فیروز پایان نامه ی دوره ی کارشناسی ارشد خود را به بررسی سه مثنوی «مطلع الانوار، مجنون و لیلی و خسرو و شیرین» از مثنوی های پنج گانه ی امیر خسرو دهلوی اختصاص داد.

می توان ادعا کرد که این تحقیق اولین اثری است که به صورت مستقل به بررسی و مقایسه یکی از منظومه های امیرخسرو دهلوی و عبدالرحمن جامی پرداخته است.

۴-۱ اهداف تحقیق

هدف از این تحقیق فتح بابی است برای آشنایی بیشتر با سابقه ی تاریخی داستان لیلی و مجنون و شناخت دو تن از بزرگترین و موفق ترین سراینندگان این داستان مشهور و جذاب یعنی امیر خسرو دهلوی، بزرگترین شاعر پارسی گوی هند و عبدالرحمن جامی، خاتم الشعرا ی ایران. همچنین تحلیل و بررسی سیر حوادث دو منظومه و بیان شباهت ها و تفاوت های موضوعی و ادبی آن ها و نهایتاً گامی هر چند کوچک جهت آشنایی بیشتر خود و سایر دانشجویان با نمونه ای از ذخایر گران بهای زبان و ادبیات فارسی است.

۵-۱ فرضیه ها

فرض بر این است که میان منظومه های مجنون و لیلی امیر خسرو دهلوی و لیلی و مجنون عبدالرحمن جامی شباهت های زیادی از نظر موضوعی و ادبی وجود دارد؛ و جامی در سرودن منظومه خویش از خمسه ی امیر خسرو دهلوی تأثیر پذیرفته است و به تقلید از وی منظومه خویش را سروده است.

فصل دوم:
سابقه ی تاریخی
داستان لیلی و مجنون

۲- سابقه تاریخی داستان لیلی و مجنون

«داستان عشق نافرجام لیلی و مجنون که بیان کننده ی عشق ساده و بادیه ای است ، از حیات اعراب اواخر قرن اوّل هجری شروع شد.» (کراچکو فسکی، ۱۳۶۸: ۱۲۱) به واسطه ی روابط اقتصادی ، سیاسی و فرهنگی ، از ادبیات و فرهنگ عرب به ادبیات و فرهنگ فارسی راه یافت و افزون بر هزار سال در حیات معنوی مردم ما جایگاه ویژه ای پیدا کرد. به طوری که افزون بر صدها شاعر و نویسنده ی فارسی زبان به این موضوع روی آوردند و از آن الهام گرفتند و ده ها داستان مستقل آفریدند. (افصح زاد، ۱۳۷۸: ۵۹۱)

نخستین معلوماتی که در ادبیات کتابی موجود است و تا زمان ما آمده، نوشته های ابن قتیبه دینوری در کتاب شعر و شعرا می باشد. این مؤلف در اثر خود فصلی به قیس عامری اختصاص داده و از اخبار و اشعار او نقل می کند . اخبار این کتاب نشان می دهد که در عصر سوم هجری راجع به شخصیت قیس روایات گوناگون و متناقض وجود داشته است. چنانچه نام اصلی او را بعضی قیس بن معاذ و بعضی مهدی ابن ملّوح می گویند. نسبت صحیح او را از قبیله ی بنی جعد بن کعب بن ربیع بن عامر بن صعصعه بوده است. مؤلف مذکور از زبان اصمعی (م. ۲۱۶هـ.) نقل می کند که گویا او گفته که قیس دیوانه نبود لیکن در سر مثل ابوحیا شوری داشت. در این کتاب از هنگام کودکی یک جا گله بانی کردن لیلی و مجنون ، به هم مهر بستن آنها در آن اوان، به جنون گرفتار شدن قیس ، از آدمیان گریختن و با وحوش پیوستن او، دست یاری دراز کردن نوفل بن مساحق به وی، خواستگاری پدر مجنون لیلی را برای پسر خود ، جواب رد پدر لیلی، قصه ی حج گزاری مجنون، در کوه های نجد بعد از حج آواره گشتن او، تعریف مال و منال پدر مجنون، وفات غم انگیز مجنون در سنگلاخی در تنهایی نقل گردیده و نمونه ی اشعار قیس آورده شد. (همان: ۵۹۳)

در قرن چهارم، ابوالفرج اصفهانی داستان عشق لیلی و مجنون را در کتاب الاغانی با اسناد آن نقل نمود و در حقیقت علت شهرت فراوان این داستان همین مطالب کتاب الاغانی بوده است. (ثروت، ۱۳۷۲: ۲۰۴-۲۰۵)

«ابوالفرج اصفهانی نام مجنون را قیس بن ملّوح بن مزاحم بن عُدّس بن ربیع بن جعد بن کعب بن ربیع بن عامر بن صعصعه دانسته است.» (مشایخ فریدونی ، ۱۳۶۸ : ۱۴۰)

وی در کتاب خود روایات متفاوت و مخالف درج نموده از جمله از زبان ایوب بن عبایه نقل می کند که گفته است:

«من یک یک افراد قبیله ی بنی عامر در باب مجنون سؤال کردم و یک نفر که وی را بشناسد نیافتم.» همچنین روایت شده که شخصی از عیسی ابن دآب پرسیده است: «آیا مجنون را می شناسی و شعری از او می دانی؟» وی جواب داد: «مگر ما از روایت شعر عقلا فارغ گشته ایم که شعر دیوانگان را روایت کنیم؛ مجانین بسیارند.» وی گفت: «مقصودم مجنون بنی عامر، شاعری است که عشق او را بکشت.» گفت: «هیئات، بنی عامریان سخت دل تر از آنند که عشق آنها را بکشد.»

«ابن کلیبی (وفات ۱۴۷ هـ.) شنیده است که قصه ی مجنون و اشعار منتسب به او را جوانی از بنی امیه ساخته که عاشق دختر عم خود بوده است و نمی خواسته عشقش بر ملا شود. از این رو افسانه ی مجنون عامری را جعل نموده و اشعار عاشقانه ای که امروز به نام مجنون معروف است، شعرهای همان جوان اموی است که برای معشوقه ی خود ساخته است.»

ریاشی - که عالم اخبار و روایه ی شعر عرب بود - به نقل از اصمعی (متوفی ۲۱۳ هـ) می گوید: «دو نفرند که فقط نامشان باقی است (حقیقت تاریخی ندارند)، مجنون بنی عامر و ابن القریه. قصه های ایشان را افسانه بافان ساخته اند.»

عمرو بن بحر جاحظ، نویسنده ی معروف، معتقد است که مردم، هر شعر عاشقانه ای را که درباره ی لیلی گفته بودند و گوینده اش معلوم نبوده است به مجنون نسبت می دادند. (مشایخ فریدونی، ۱۳۶۸: ۱۴۰)

ابوالفراج اصفهانی روایت های زیادی نقل می کند که شخصیت تاریخی مجنون را رد می کنند و راویان آنها اکثر اشخاص تاریخی قرن دوم و سوم هجری می باشند.

اطلاعات زیر در مورد قصه ی لیلی و مجنون در کتاب الاغانی قید شده است:

۱- لقب فخری - یعنی کنیه ی لیلی - ام مالک بوده است.

۲- مجنون تصادفاً لیلی را در بین زنان زیادی دیده، عاشق او می شود و به خواستگاری اش

می رود که در این وقت ورد العقیلی نیز به خواستگاری او رفته بود. لیلی ورد را انتخاب می کند.